

K příčinám porážky socialismu u nás v roce 1989

Poznámka úvodem: Tento text navazuje na I. část publikovanou v lednovém (2025) čísle našeho Dialogu - „Byla porážka socialismu u nás na sklonku roku 1989 nutná? Byl příčinou pádu socialismu krizový stav naší ekonomiky?“ Přitom došlo k zásadní změně v tom, že jsem byl požádán, abych pokračoval v psaní, pokud možno, při plném využití textu mé knížky: Košťál Zdeněk, SOCIALISMUS A TŘICET LET OBNOVENÉHO KAPITALISMU, OREGO Praha 2020 (obsah Předmluva; kap.: I. K příčinám porážky socialismu; II. Byla naše ekonomika v krizi? Vedlo to k pádu socialismu?; III. Zalhávané spiknutí proti socialismu, nejen zkáza SSSR; IV. Důsledky převratu, obnovy kapitalismu u nás; Slovo na závěr). Kdy bude vítáno, když budu tento text aktualizovat. Určitý problém však spočívá v tom, že předchází I. část v Dialogu, obsahuje výběr podstatných údajů z II. kapitoly knížky. A nyní tedy předkládám text s Předmluvou a s tím, co je obsaženo v I. kapitole knížky - **K příčinám porážky socialismu.**

Předmluva

„Sovětský svaz mohl studenou válku vyhrát. Stačilo převrátit dalších deset či patnáct let do počátku jednadvacátého století... Kde udělali soudruzi chybu, která je připravila o možné vítězství v historické konfrontaci se Západem? ... Tak rozdílní autoři... přičítají hlavní odpovědnost za kolaps Sovětského svazu intelektuálním a osobnostním rysům Michaila Gorbačova, který se nechal vnitřně zkorumpovat svým kultem panujícím v západním levicovém prostředí a rezignoval na osvědčené mocenské nástroje nutné pro udržení politické moci ... Chtěl se stát hrdinou západní 'nové levice', a skončil jako hrobař Sovětského svazu...“

(... Prof. I. Budil osvětluje klíčový historický moment, Parlamentní listy, 10. 11. 2019.) Obdobný názor a přesvědčení sdílím již od přelomu let 1988/1989. (Z. Košťál)

* * *

Je skutečností, že dodnes, se zdrcující převahou, dominují představy, že socialismus, především a hlavně v SSSR a samozřejmě i v jeho údajných „satelitech“, se musel nutně a zákonitě zhroutit. Jednak proto, že to prý vlastně nebyl socialismus, neboť byl i podle předních teoretiků KSČM „zcela vzdálen původním Marxovým ideálům“, protože jeho počátky byly spojeny s Velkou říjnovou socialistickou revolucí, jež proběhla v zaostalém Rusku. Tak se zde, v SSSR, následně formoval specifický model socialismu „totalitního“ typu, neboť byl uskutečňován často barbarsko-despotickými metodami. Následně pak prý byl vnucen ostatním zemím socialistického bloku a přitom nemohl uskutečnit náročný a vysoce humanistický Marxův projekt společnosti svobodných rovnoprávných a tvořivých lidí. Přitom prý zkolaboval a rozpadl se především z ekonomických důvodů.

Uvedenými tezemi, které se staly koncem 80. a počátkem 90. let, a je tomu tak dodnes, jakými si „posvátnými“ frázemi, „objasňujícími“ nutnost pádu, porážky socialismu, se kriticky zabývám zejména v I. a II. částí předloženého textu.

1. Stručněji řečeno, jazykem jak „reformních komunistů“, „neokomunistů“, „tvořivých marxistů“ apod., tak i některých otevřených apologetů kontrarevoluce, buržoazních ideologů, se „reálný socialismus“ na čele s SSSR zhroutil, jak bylo řečeno, prý především, a hlavně z ekonomických důvodů. Což se dle mého názoru nezakládá na pravdě. Přitom je to již po tři desetiletí záměrně šířená dezinformace, nahrávající diskreditaci socialismu a komunismu jako nerealizovatelné, naprosto nebezpečné utopii. Tomu je věnována především II. část předloženého textu.

2. Co bych chtěl k tomuto napsanému a předloženému textu upřímně sdělit, je, že jsem si při osvojování dialekticko-materialistického pojetí dějin a poznávání dosažené úrovně společensko-ekonomické a politické praxe budování socialismu (ne ještě skutečně rozvinutého, jak tvrdily stranické dokumenty!) nejen u nás, uvědomoval složitost situace, do které jsme se dostali. A to v důsledku právě vítězství chruščovovského subjektivismu a voluntarismu, fakticky revizionismu a oportunistmu, na XX. a XXII. sjezdu KSSS.

To se projevilo nejen v Chruščovově vulgárním, lživém „hodnocení“ tzv. kultu osobnosti J. V. Stalina na již oficiálně skončeném XX. sjezdu KSSS v roce 1956, ale zejména v totálně povrchním a nedomyšleném zhodnocení dosažené etapy vývoje socialismu, při ignorování dialekticko-materialistického pojetí společenského, historického vývoje a s tím spjatým přijetím „Třetího programu KSSS“ (XXII. sjezd), jenž obsahoval scestné závěry, že bylo dosaženo definitivního vítězství socialismu a sovětská společnost se nachází na prahu komunismu, jehož se dožije ještě tato generace tak, jako zásadní úkol dohnat a předejhnat USA do roku 1980 atd.

A zvláště onen XX. sjezd s jeho antistalinismem, postavený především, a hlavně na subjektivismu, falzech a lžích, pomluvách revolučních dějin KSSS a SSSR od Velkého října až do počátku 50. let, je paradoxně dodnes nedotknutelnou „svátostí“, DOGMATEM i pro KSČM. Argumentačním „KLADIVEM“ na ty, kteří narušují onu „svátost“ chruščovismu, ono dávno „vyčpělé DOGMA“, hledáním a prezentováním pravdy, objektivně prozkoumaných a posouzených faktů.

3. Byly to poté ony „děti XX. sjezdu“ (pohrobci Martova, Trockého, Bucharina a Chruščova), přesvědčení „šedesátníci“ a „osmašedesátníci“, kteří se podle A. Grčova (poradce a tiskového mluvčího M. Gorbačova) „zakopali“ ve stranickém, mládežnickém a státním aparátu i v mezinárodních pokrokových organizacích, kde jen těžko mohli být odhalováni: „Spadal jsem pod přímou jurisdikci mezinárodní-

Spadal jsem pod přímou jurisdikci mezinárodní-

ho oddělení ÚV KSSS. A nemusel jsem se zpovídat... A což bylo nejdůležitější, byl jsem chráněn před 'druhým velvyslancem' – rezidentem KGB. I v tom se projevila jedna zvláštnost, kterou zavedl Chruščov... KGB neměl právo kontrolovat ani získávat pracovníky stranického aparátu, k nimž jsem patřil.“ (*Gračov, A.: Zkáza Sovětského svazu..., Grada 2017, s. 91.*)

Zřejmě i proto, to vše nakonec tak dopadlo. Antikomunističtí disidenti ve špičkových funkcích v KSSS, měli volné ruce pro docílení zkázy KSSS a SSSR.

4. Vzhledem k existující situaci z konce chruščovovsko-brežněvovské éry, kdy byl stařecký L. Brežněv zdravotně vlastně již zcela mimo, a tak za něj vládli právě různí poradci a konzultanti, jsem **nabyl rozhodného přesvědčení, že je třeba urychleně učinit jisté zásadní změny v politice nejen KSSS, ale i u nás.** Takové, aby došlo - přes obrovský nátlak (horečné zbrojení s cílem nás uzbrotit, embarga, lživá a manipulativní propaganda, organizované kampaně při podpoře jejich „pátých kolon“ uvnitř našich zemí atd.) světových imperia- listických velmocí, především a hlavně USA - **ke zdynamizování rozvoje socialismu ve směru jeho upevnění a zdokonalování.** Tedy ne k jeho destrukci, jak se nakonec stalo.

Proto jsem v první polovině 80. let se značnou úlevou, až s určitým nadšením **přivítal nástup J. V. Andropova** do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS (o němž jsem měl jisté, zaslíbené, velmi pozitivní informace). Upřímně řečeno, stal jsem se tak jeho velkým příznivcem - „**andropovcem**“. Budu upřímný, stejně **jako jsem se bohužel nakonec o pár let později** (v letech 1984 až 1987, než jsem prohlédl, o co tomuto člověku opravdu jde), **stal příznivcem Andropovova nástupce** - jím vybraného M. S. Gorbačova, tedy „**gorbačovcem**“.

Pokud jde ještě o můj velmi pozitivní vztah k J. Andropovovi, v němž mne tehdy utvrdila jeho vynikající, významná a aktuální stať „Učení Karla Marxe a některé otázky výstavby socialismu v SSSR“, (*Kommunist, č. 3, 1983*), která se setkala s velkým zájmem u mnohých angažujících se lidí pro socialismus, nejen funkcionářů, ale i těch, kteří se zabývali společenskovední problematikou. **Andropov zde nastolil otázku „zdokonalování a přestavby hospodářského mechanismu**, forem a metod řízení“, které zaostaly „za požadavky, které klade dosažená úroveň materiálně technického, sociálního a duchovního rozvoje sovětské společnosti“. Správně určil i jednu z podstatných příčin sociálních problémů, které oslabovaly socialistický ekonomický systém a to „nivelezaci“ příjmů, která rozložila nejen materiální motivaci lidí k práci. S odvoláním se na K. Marxe důrazně připomenul, že za socialismu, platí zásada: každý podle svých schopností, každému podle jeho práce. („*Učení Karla Marxe a některé otázky výstavby socialismu v SSSR*“, *Kommunist, č. 3, 1983, In: Andropov, J. V.: Vybrané projevy a stati, Praha, Svoboda 1983, s. 264, 267*) Tak, jako dříve J. V. Stalin varoval, že právě rovnostářství ve mzdách za socialismu, přivádí k růstu parazitických jevů.

J. Andropov zde vlastně **zformuloval jistý, sice „hrubý náčrt“ základů koncepce nápravy nedostatků, jež měla strana řešit mnohem dříve a radikálněji.** Tak, že měla svou politiku více přizpůsobit zájmům dělnické třídy a ostatních pracujících, při jejich ještě větším a intenzivnějším zapojení do účasti na řízení společenských procesů. K realizaci stanovených úkolů

měla být vytýčena **strategie urychlení sociálně ekonomického rozvoje země**, kterou projednal a schválil až XXVII. sjezd KSSS (25. 2. - 6. 3. 1986). Jejím cílem nebyla destrukce, kam to dovedl jeho údajně „korunní princ“ M. S. Gorbačov, ale **upevnění socialismu.**

5. **K tomu však nakonec nedošlo a to proto, že J. Andropov předal realizaci tohoto svého „polotovaru“ (reformy) do „rukou“ mnoha farizejům, fakticky skrytým a bezohledně zatvrzelým nepřátelům KSSS a socialismu,** kteří zastávali vysoké funkce. Byli to bohužel i jím osobně vytypovaní, a do vysokých funkcí vyzvednutí lidé, „perestrojčiči“, renegáti **jejichž životním cílem a úkolem byla** (historicky v návaznosti na trockisty a pravicovou opozici ve VKS/b/) **destrukce, likvidace KSSS a SSSR.** K těmto likvidátorům patřil především generální tajemník ÚV KSSS M. **Gorbačov a B. Jelcin - oba v hloubi duše anti-komunisté a hlavní likvidátoři KSSS a SSSR** (oba potomci vesnických kapitalistů - kulaků) a řada dalších. Konkrétně je to **vyargumentováno v III. části.**

Takovýto kritický přístup byl

i některými „tvořivými marxisty“, vydáván za prezentaci falešných „konspiračních teorií“.

Avšak i u nás, nyní po 35 letech, se objevili, právě v kruzích aktivních účastníků a zanícených stoupců převratu, jako např. lidé okolo platformy „Protiproud TV“. Tak např. v *rozhovoru Petra Hájka s bývalým disidentem a prvním popřevratovým policejním prezidentem S. Novotným* o pozadí a skutečném smyslu státního převratu 89, který nás dovedl až k současnému tragickému stavu naší země a krizi v celé Evropě - a ptají se, zda a jaká je z toho cesta. (*35 let v protektorátu. Havel byl figurka. Ukradená republika. Kontrarevoluce? / Stanislav Novotný. Protiproud TV, 16. 11. 2024.*)

K tomu se ještě konkrétně vrátím.

6. Ještě se musím vyjádřit k několika otázkám:

a) Předně k tomu, co bylo již naznačeno. Byly to především Spojené státy americké, které vyhrožovaly lidově demokratickým a socialistickým zemím válkou, atomovými bombami, což vedlo k nutnosti připravovat se na válku, rozvíjet „válečnou ekonomiku“, zbrojit. To pohlcovalo obrovské prostředky a o to „civilizovanému“ a „demokratickému“ západu šlo. Zejména USA šlo o to, harašit zbraněmi. „Studenou válku“ vlastně začaly ještě před skončením druhé světové války svržením atomových pum na Hirošimu a Nagasaki. Byla to hrozba určená především Stalinovi, SSSR. Pár let na to, došlo i k rozpoutání horké války ve jménu „zatláčování komunismu“ v Koreji (v těchto souvislostech a dané politické atmosféře došlo právě i u nás k politickým procesům), poté ve Vietnamu, Laosu, Kambodži, Nikaragui, v Grenadě, nemluvě o stovkách amerických vojenských základů obkličujících nejen bývalé socialistické země.

Kapitalistický západ (především USA) svým horečným zbrojením permanentně tlačil SSSR a ostatní lidově demokratické a socialistické země k vynakládání obrovských prostředků na obranu, na zbrojení, které by chtěly raději investovat do sociální sféry a do vědy. Jednoznačně se ukázalo, že jim šlo o to Sovětský svaz uzbrotit. V této souvislosti připomeňme, že v zájmu oslabení a diskreditace socialismu, vyprovokovaly

Spojené státy SSSR k posláni jeho vojska do Afganistánu. Jak to potvrdil i A. Gračov, kterému Z. Brzezinski při setkání řekl: „**To byl můj nápad, navrhl jsem Carterovi vytvořit z Afganistánu sovětský Vietnam...** Snažili jsme se zatáhnout vás tam, a proto jsme pomáhali z pakistánského území protivládním silám. **Moskva se chytla do této léčky** a poslala tam svá vojska přímo do pasti opozice.“ (Gračov, A.: *Zkáza Sovětského svazu...*, Grada 2017, s. 131.) Nejen to, imperialistické země k nám vysílaly diverzanty a podporovaly zprvu skrytě, poté i otevřeně různé opoziční, protikomunistické a protisocialistické skupiny. Nakonec zvláště ty na čele s walesy, havly, až po velkého „disidenta“ v čele KSSS a SSSR - Gorbačova, který jim naplno otevřel bránu k vykonání zkázy socialismu.

Tak **po více než 50 letech od rozpoutání „studené války“, a dvou větších válek „horkých“ (Korea, Vietnam), došlo k něčemu neuvěřitelnému, kdy mohl státní tajemník USA s „hrdostí a sebeuspokojením vítěze“ prohlásit: „Utratili jsme v posledních čtyřiceti letech trilióny dolarů, abychom zvítězili ve studené válce.“** To byla podle něj „... šance pro USA prosadit svoje zájmy a hodnoty v celém světě, jaká se naskytne jednou za sto let.“ Slovy prezidenta Clintona: „Když jsme museli vynaložit trilióny dolarů, abychom zvítězili nad komunismem ve studené válce, tak nyní bylo potřebné být připraveni věnovat nicotnou část této sumy na pomoc úspěchu demokracie.“ (Wille H. H., Šlapota K., Šlapota B. a kolektiv: *Krvavé impérium, Nefalšovaná historie*, s. 668) US dolary by měly pomoci „úspěchu demokracie“? Jaké „demokracie“, když do nich americká oligarchická „duokracie“, nedemokratické impérium, usilující o neomezenou světovládu, vloží svůj kapitál?

b) Dále chci upozornit na to, **proč je třeba považovat převraty z přelomu 80. a 90. let, včetně toho u nás, za kontrarevoluce, ne revoluce. Jestliže šlo nejen mezi lety 1948-1960 a dále o revoluční přeměny, představující přechodné období od kapitalismu k základům socialismu, tedy o kvalitativní změny v systému společenských vztahů směrem ke společenskému pokroku, pak důsledkem výše uvedených politických převratů (na přelomu 80. a 90. let) byla restaurace, obnova předchozích, starých, již překonaných kapitalistických společenských vztahů a poměrů, tedy o kontrarevoluci.** Šlo o protirevoluční, protisocialistické, protikomunistické, tedy svými důsledky protilidové hnutí, které obnovilo totální nadvládu kapitálu, peněz. Tím i **o totální, totalitní vládu třídy kapitalistů, soukromovlastnických podnikatelů na čele s oligarchy.** Tomu odpovídalo i **vytvoření politického systému** při totální převaze jejich nově vzniklých, **jednoznačně prokapitalistických, antikomunistických a antisocialistických politických stran a hnutí.** A to proto, aby byla zajištěna a garantována totalitní, neomezená moc, politologicky přesněji řečeno, **diktatura velkoburžoazie, kamuflovaná formálními parlamentními procedurami.**

Tento převrat a jím zrozený, obnovený kapitalismus nás - většinu občanů - vrhl o 10 až 15 let zpět, zejména pokud šlo o prudký pokles životní úrovně, ekonomického (obrovský nárůst inflace a nezaměstnanosti) a sociálního zabezpečení, kdy se nůžky mezi námi a „bohatými západními zeměmi“ od té doby neustále a rychleji rozevírají. Na jedné straně byly sice obchody až přeplněny množstvím na Západě již těžko prodej-

ného zboží všeho druhu, což mu na značný čas pomohlo odsunout krizi z nadvýroby, avšak ceny tohoto zboží rostly dramaticky vzhůru, takže se toto zboží některým sociálním skupinám stalo těžko dostupným. **Začalo se nakupovat na dluh a nespočet lidí upadalo a upadá do exekucí!** Na straně druhé má sice mnoho domů nové střechy a fasády, přitom však **došlo k rapidnímu poklesu, doposud nezastavenému, bytové výstavby, nemluvě o astronomických cenách nájmu a nových bytů, o jejich nedostupnosti atd.** Vlastně **všichni, nejen stát, ale i firmy a občané žijí na dluh!** Nemluvě o tom, že jsme se stali kolonií, podřízenou zemí. Určující podniky a firmy, zejména banky jsou v rukách zahraničního kapitálu. Čeští vlastníci drží jen taková odvětví, která jsou z hlediska zisku nelukrativní. **Fakticky jsme se dostali do role závislé ekonomiky, ekonomické kolonie.** Máme tu velkou přítomnost zahraničního kapitálu a jeho zisky plynou tam, mizí v zahraničí. Nám zůstanou jen drobné. Tak naše buržoazní vláda nemá určující vliv na chod ekonomiky, neboť ten je dán rozhodujícím podílem zahraničních subjektů v ekonomice, a samozřejmě tím i v politice.

Uvedenou problematikou se zabývá především část IV. předloženého textu.

c) A konečně ještě **pár slov k nejčastějším a „nejpádnejším“ „argumentům“ při kritice oněch 40 let našeho (ČSSR),** vcelku velmi úspěšného úsilí o socialismus, který byl aktéry převratu a jeho novou politickou garniturou, označen za systém „veskrze zločinný“ a „zavrženíhodný“. K nim patří téma politických procesů, které ovšem představovaly něco zcela, absolutně mimořádného, výjimečného, přesto jsou oficiální antikomunistickou propagandou záměrně prezentovány jako něco u komunistů zcela normálního, záměrného, chtěného a čteného.

Jde až o nekonečné **přemílání toho, že prý byl socialismus systémem, spjatý s „justičními vraždami“** politických oponentů (H. Píka, M. Horáková atd.) a komunistů (např. R. Slánského aj.), jak to sdělil na X. sjezdu KSČM prezident M. Zeman. To je nesmysl. **Šlo teprve o započatou cestu k socialismu. Ne o socialismus! Tak se u nás zcela záměrně a falešně socialismus posuzuje hlavně a především, prvými pěti lety zásadních a nesnadných revolučních přeměn.** Dobrou, kdy teprve začalo složité a náročné období přechodu od kapitalismu k socialismu, kdy imperialistické mocnosti (USA, VB, Francie ad.), jak již bylo uvedeno, vyhlásily Sovětskému svazu a lidově demokratickým zemím „studenou válku“. A nejen hrozily i válkou horkou, včetně použití jaderných zbraní. Již 4. 4. 1949 vnikl agresivní pakt NATO. A v **Koreji se rozhořela válka horká.** Ano, socialismus je nejen antikomunisty a antisocialisty záměrně, paušálně hodnocen především jen tímto velmi složitým, náročným, a ještě nesocialistickým obdobím. Vždyť socialismus u nás (v letech 1948 až 1953) ještě neexistoval, měli jsme k němu daleko. Ano, teprve se rozhodovalo a řešilo jak dál, jak rychle postupovat vpřed, při plnění generální linie budování socialismu, stanovené IX. sjezdem KSČ (květen 1949)!

Optika současné oficiální i neoficiální antikomunistické a antisocialistické i reformistické a revizionistické propagandy, zcela záměrně odhlíží od objektivní (vnitřní i vnější, zahraniční) determinace ekonomických a společenskopolitických procesů, historických přeměn probíhajících na přelomu 40. a 50. let. Od toho, že ony revoluční přeměny byly prováze-

ny mnohdy ostrým odporem ze strany těch sil, které stály na straně zachování kapitalismu za každou cenu. Sil, jež počítaly i s vojenskou „pomocí“ kapitalistického západu - s agresí proti nám i při použití jaderných zbraní. Tak, jak to bylo Spojenými státy reálně inzerováno i při válce proti Koreji.

Složitost a drsná rozporuplnost revolučních přeměn při zrodu a rozvoji kapitalismu, nemluvě o jeho cílených a skutečných zločinech, spjatých s původní akumulací kapitálu, při rozpoutání řady válek, k nimž patří zejména první i druhá světová válka, to až fanatické odsuzovatele prvních kroků při zrodu socialismu u nás, nezajímá. To je mírně řečeno upozadováno, zkreslováno, falšováno, zalháváno, nebo se o tom mlčí.

Kolik krve, nespočet mrtvých padlo za obětí Cromwellovy buržoazní revoluce v Anglii, včetně jeho působení na čele nastolené vojenské diktatury, kdy byl pod vlivem obchodní a průmyslové buržoazie a nové šlechty postaven do čela státu jako „lord protektor“ (1653-1658), který vládl bez parlamentu. Nemluvě o velkých obětech, skutečně velkého teroru při Velké francouzské buržoazní revoluci, kdy zakrvácená gilotina „pracovala“ na plné obrátky! O revolučních, válečných taženích Napoleonovy armády (1792-1802) při jejím „vývozu revoluce“, když si bezohlednou silou na čas podmanila značnou část Evropy, nemluvě o její válce v Egyptě.

A co 30 tisíc povražděných pařížských komunardů v roce 1871. Nemluvě o výspě světového kapitalismu, USA, o jejich totálním vykořisťování černošské, otrocké práce, jejich občanské válce (Severu proti Jihu), kdy ani nešlo o zrušení otroctví, když, tak vlastně jen formálně. Podstatou této války bylo dosáhnout rozšíření a centralizace Unie. Nemluvě o tom, že šlo o bezpočet jejich (USA) intervencí a agresí až po současnost, včetně podílu na rozpoutání první i druhé světové války, válek v Koreji, Vietnamu atd.

Diskuse o příčinách porážky socialismu

Při stručné charakteristice pojetí hlavních příčin porážky socialismu u nás, při uplatnění svého kritického přístupu, záměrně vycházím z vcelku racionální, seriózní interpretace tohoto tématu, v publikaci **M. Formánka Cesta k socialismu v Československu 1945-1989, Praha, OREGO 2013. A to pro jeho snahu udržet se na půdě marxismu, na rozdíl jiných ideologů KŠČM.**

„Diskuse o příčinách kolapsu reálného socialismu by měla“ podle Formánka „postihovat především nejhlubší příčiny, související s rozporným působením a využíváním obecných zákonitostí společenského procesu... Problémem zůstává také objektivní hodnocení povahy a dosahu působení vnějšího prostředí, vnitřních a vnějších rozporů systému... Časté je tvrzení, že systém padl především v důsledku tlaku zvenčí, vnitřního působení osob a skupin usurpujících moc či rozkladných protisocialistických sil a zrádců, kteří společným úsilím masy pracujících oklamali... Jedni viní vedoucí politický subjekt, že nepřejímal liberálně demokratické pojetí výstavby politického systému a liberální pluralismus, jiní zase vytýkají nedůslednost v postihu protisociálních sil

... Všechny tyto přístupy se zaplétají při **hodnocení úlohy objektivních a subjektivních faktorů a vnitřních a vnějších podmínek systému.**“

M. Formánek pokračuje: „V současných i minulých sporech je vážnou chybou, že se přes různá zaklínání opomíjí a zpochybňuje dialektický, historicko-materialistický přístup, určující úloha ekonomiky, vlastnictví výrobních prostředků, a nakonec i samotný třídní přístup.“ (*Formánek, M.: Cesta k socialismu v Československu 1945-1989, Praha, OREGO 2013, s. 174, 175.*) **S tímto lze, v oné obecnosti v zásadě souhlasit.**

K dalším jeho názorům mám však výrazné výhrady. Podle M. Formánka: „**Příčiny kolapsu v naší zemi je rozhodně nutné hledat uvnitř Československa, ve způsobu, jakým KSČ reagovala na složité vnější podmínky, v nichž se výstavba socialismu uskutečňovala. Obviňovat západní svět nebo naopak SSSR - jejichž podíl na kolapsu socialismu... Ve vývoji byly možné různé alternativy, to, že je KSČ nezvolila nebo nedokázala obhájit, je její vlastní chybou.**“ (*Tamtéž s. 175.*)

1. K dialektice vnitřního a vnějšího

Opět mohu říci, že v **nejobecnější rovině**, pokud jde o pojetí dialektiky vnitřních a vnějších příčin, rozporů vyjadřujících ony kauzální souvislosti společenského pohybu, **má autor (M. Formánek) v podstatě pravdu. Ovšem jinak je tomu v daných konkrétních případech, prezentuje-li vztahy mezi ČSSR a SSSR i ostatními socialistickými zeměmi a naopak. Zde pravdu nemá.** Vzhledem k danému časovému „prostoru“ se zde mohu k této problematice vyjádřit jen velmi stručně.

Předně v dialektice vnitřního a vnějšího, je třeba vždy

rozlišovat s přihlédnutím na podstatné, kvalitativní určení daných společenských systémů, které zkoumáme. Z tohoto hlediska tedy, jak z jejich vzájemných vztahů, jako jednoty v rozpornosti, v pohybu, tedy s tím spjatých rozporů (mezi jednotlivými socialistickými státy), tak ve vazbě tohoto socialistického společenství (i každé jeho jednotlivé země) ke kapitalistickému společenskému systému.

Z hlediska vývoje světové socialistické soustavy, která představovala skutečně kvalitativně odlišnou soustavu od kapitalistické, patří rozpory mezi jednotlivými socialistickými zeměmi v podstatě, svou kvalitativní, systémovou určení (světová socialistická soustava v rámci RVHP a Varšavské smlouvy) k rozporům vnitřním.

A právě v rámci této dialektiky **sehrály výraznou, dá se říci konec konců rozhodující roli v kolapsu socialismu, tyto vnější vztahy a rozpory. Zejména v rovině vedení KSSS a SSSR a ostatních socialistických zemí. Jde o to, že postupně nemarxistické, v podstatě sociálně demokratické a trockistické koncepty v podobě již chruščovovského revizionismu, v podstatě udržovaného brežněvismem a následně „vzrálé“ v „perestrojce“ (prezentované zprvu jako pozitivní strategie urychlení a posílení socialismu a následně jeho destrukce), **vehementně pro-razovali právě sovětské činitele na čele s M. Gorbačovem.** Je třeba si - ve vztahu ke KSSS a SSSR - uvědomit jejich od XX. a XXII. sjezdu KSSS, a zvláště pak v souvislosti s „perestroj-**

Čech je pozoruhodný živočich. Zničí si svůj vlastní brloh a ještě nad ním vyvěsí sám cizí vlajku!

kou“, podstatně **změněnou kvalitu vládnoucích idejí, politického i ekonomického systému.**

Jestliže Sovětský svaz sehrál od počátku revolučních přeměn v zemích střední a jihovýchodní Evropy významnou úlohou v pomoci těmto zemím a stal se zcela po zásluze lídrem nejen těchto zemí, pak od poloviny 50. až do poloviny let 80., tomu bylo nakonec jinak.

Třicet let působení chruščovského revizionismu nastartovaného XX. sjezdem KSSS a kanonizovaného XXI. a XXII. sjezdem, kterému nechtělo (nedokázalo?) čelit po Chruščovově odchodu následné brežněvovské vedení, **vyústilo nakonec v gorbačovsko-jelcinovskou věrolomnou zradu.** Ve vědomě cílenou likvidaci socialismu. (viz „Dialog“ září-říjen 2016, Košťál Z.: *Gorbačov a gorbačovština ...*; 17. listopad 1989 - to byla vzpoura, rebelie, ne revoluce ... aj.)

2. Selhání politického subjektu

M. Formánek má **pravdu** i v tom, že **příčiny porážky socialismu je třeba hledat v selhání revolučního subjektu**, jak doslova píše: „**Kolaps socialismu byl totiž vyvolán především právě faktem vážných selhání politického subjektu (tedy vládnoucích komunistických stran a socialistických států – Z. K.), jeho schopností k politické tvořivosti, je pak podvazovala i tvořivost sociální.**“ Argumentuje i takto: „Deformace v tomto směru spočívaly v subjektivismu, ve volbě a prosazování přímočarého, voluntaristického, někdy i bezohledného postupu k subjektivisticky vymezeným mezieta-pám, bez dostatečného úsilí o rozumné a citlivé zprostředkování žádoucích změn. Paradoxně, avšak nevyhnutelně vedlo ke zpomalování vývoje, k podněcování a vyostřování rozporů.“ (Tamtéž s. 26.) **Tato argumentace o „selhání politického subjektu“ (podléhajícímu subjektivismu a voluntarismu), sedí především a hlavně na Chruščovovu éru a Gorbačovovu „perestrojku“ s mezieta-pou oportunistického brežněvismu.**

M. Formánek však tak, jako i mnozí jiní, **ve svých závěrech**, pod „optikou“ svého po tři dekády vnucovaného a zakořeněného antistalinismu, **nerespektuje reálný, historický rámec uvedených skutečností a „hází“ tyto deformace především tam, kam nepatří.** Na vskutku revoluční epochu, na období zrodu a nejtěžšího a zároveň nejdynamičtějšího rozvoje SSSR, kdy na čele vedení KSSS a SSSR stál J. V. Stalin.

Jen připomenu, **za toto období se produkce onoho „scestného sovětského modelu socialismu“ v SSSR zvýšila 74krát!** (Zjuganov, G. A.) Tedy zde zcela záměrně (tak, jako jiní antistalinisté menševického nebo trockisticko-djilasovského ražení) **přenáší odpovědnost za selhání politického subjektu z N. S. Chruščova a jeho společníků a pokračovatelů, zvláště z Gorbačova, na J. V. Stalina.** Tím je **zakrývána historická skutečnost, že právě chruščovsko-brežněvovsko-gorbačovský odklon od prosazování politiky marxismu-leninismu v konkrétních historických podmínkách, způsobil ono selhání subjektu revolučních přeměn, a tak**

umožnil fakticky neomezovaný nástup vítězné buržoazní kontrarevoluce.

To, o čem píší, výstižně vyjádřil i někdo jiný - Zdeněk Havlík v textu „*Babské léky aneb 'Triumfální finále' samosprávného socialismu*“ (Praha, únor 2013.)

Citují: „Porážka onoho jednolitého Formánkova sovětského modelu, který byl přebírán i v dalších zemích střední a jihovýchodní Evropy včetně Československa, umožňuje autorovi artikulovat příčinu neúspěchu prvního pokusu o socialismus, jež je skryta v aplikaci sovětského modelu socialismu, který tvůrčí myslitel V. I. Lenin načrtl pro podmínky zaostalého Ruska a jeho pokračovatel J. V. Stalin zdeformoval do podoby 'stalinismu'.“

J. V. Stalin svou politikou tedy patrně umožnil ono selhání politického subjektu, které M. Formánek považuje za hlavní příčinu dočasné porážky revolučních snah: „Selhání politického subjektu se může změnit v rozhodující důvod ztuhnutí a přerodu původně slibného vývoje a dočasné porážky revolučních snah“, (tamtéž s. 36) poznamenává M. Formánek a k tomu dodává: „**Byla však těžká chyba, kterou mezinárodní dělnické a komunistické hnutí připustilo, že obecná forma s tak výraznými zvláštnostmi byla ve svém celku označena za obecně platnou, zákonitou formu přechodu a sovětský model socialismu za model výlučný a jedině správný.**“ (Tamtéž s. 40.)

3. Kremelská uzurpace - „totální krach sovětského modelu socialismu“?

Tedy (nejen podle Formánka) bylo onou **zcela zásadní a nejpodstatnější hrubou chybou v politice KSČ převzetí „sovětského modelu“.** Slovy M. Ransdorfa šlo prý o „**kremelskou uzurpací, tedy o násilné vnucení jejich modelu socialismu nám.**“ „Pregnantně“ to v této souvislosti zformuloval, **na celorepublikovém aktivu KSČM k 80. výročí vzniku KSČ**

19. 5. 2001, bývalý - po Jiřím Svobodou - druhý předseda KSČM, **M. Grebeníček.** Zde označil jako **rozhodující příčinu konce tzv. reálného socialismu „totální krach sovětského modelu socialismu, který nedokázal uskutečnit humanistický Marxův projekt socialistické společnosti svobodných a rovnoprávných lidí“.** Což prý souviselo již s tím, **„že KSČ se nedokázala vzepřít prosazení sovětského modelu společnosti jako jediného možného, vlastně položila základy svých budoucích problémů“.** (Haló noviny, 21. 5. 2001.)

Nemluvě o tom, že **ani u nás, tak jako v SSSR nešlo ještě o rozvinutý socialismus, jenž by se již rozvíjel, slovy klasiků „na svém vlastním základě“.** Byli jsme v etapě **teprve dosahování (budování) základů socialismu, což bylo ignorováno právě pod vlivem chruščovského revizionismu.** Podepřeného „šedou eminencí Kremlu“ - hlavním ideologem, zprvu horlivým „stalinistou“, poté antistalinistou, M. Suslovem. Obdobně jak tomu bylo v podstatě i u J. V. Andropova aj. Vždyť pro chruščovce (k nim pařil u nás nejen A. Novotný

„Každá revoluce končí tím, že se nová prasata dostanou ke korytům.“

George Orwell

a spol., nemluvě o revizionismu špičkových ideologů KSČ) byl typický subjektivismus, voluntarismus a ústup od konkrétně historického, třídního přístupu. Tak bylo u nás za aktivní úlohy právě A. Novotného vyhlášeno definitivní vítězství socialismu v roce 1960, což bylo zaneseno do nové Ústavy ČSSR. Tedy 11 let od přijetí generální linie vybudování socialismu u nás, přijaté na IX. sjezdu v roce 1949!

Uvedený, dle mého názoru, povrchní a tedy **falešný, pohled na porážku socialismu** nejen u nás, **se stal mezi ideology a vyššími politickými představiteli KSČM jednoznačně dominantním** (viz mj. Z. Hába - Příčiny neúspěchu sovětského modelu socialismu v ČSSR, 5. 1. 2006; Podklad CSTS k hodnocení minulosti, 29. 9. 2014; J. Heller - 2. kap. Krize a zánik „protosocialismu“, Bojíte se socialismu? aj.). Tím se budu následně ještě zabývat.

A pokud jde ještě o názory M. Formánka, použiji zde opět hodnocení i někoho jiného. **Z. Havlíka** („Babské léky aneb 'Triumfální finále' samosprávného socialismu“, Praha, únor 2013), který se výstižně vyjádřil k jádru věci: „Po zneuctění J. V. Stalina - kolikáté již v dějinách (jako by to mělo fungovat pod patronací antikomunistů a „reformních komunistů“ na věčné časy a nikdy jinak! - Z. K.) prostřednictvím přešlých taktických manévrů přichází na řadu strategický úder – odmítnutí nikoli menševické vývojové tendence sovětských dějin, nýbrž subjektivně zkonstruovaného, jednolitého sovětského modelu socialismu, pod jehož rouškou M. Formánek ve skutečnosti odmítá leninismus jako marxismus epochy imperialismu a proletářských revolucí, který jednotně, v konkrétních historických podmínkách prosazovala ve své politice VKS(b) pod vedením V. I. Lenina a J. V. Stalina.

To je ovšem 'brilantní tah'! Nejde však o jakýsi Formánkův originál, nýbrž o plagiát, neboť svým 'brilantním tahem' pouze modifikoval Chruščovovu taktiku, kterou v roce 1956 zvolil nejvyšší představitel KSSS k tomu, aby pod rouškou kritiky 'kultu osobností' J. V. Stalina a údajného návratu k V. I. Leninovi zaútočil na politiku revolučního boje o socialismus, na politiku leninismu, aby otevřel hráz pro idealistickou politiku menševismu, sociáldemokratismu, která vyústila ve vítězství buržoazní kontrarevoluce.“ Potud Z. Havlík.

Nejen podle M. Formánka – a s tím lze opravdu souhlasit - **veřejnost stále ještě očekává stručné a srozumitelné pojmenování příčin, které vedly k pádu reálného socialismu**. Vedle již výše uvedeného, kdy při své analýze příčin převratu řeší **dialektiku vnitřního a vnějšího**, kterou podle mého názoru bohužel **neinterpretuje důsledně marxisticky**, správně upozornil, že v marxismu je kladen hlavní důraz na ekonomickou základnu společenské formace, tj. na ekonomické a zde zejména vlastnické vztahy, spolu s dialektikou objektu a subjektu, v níž jsou objektivní faktory určující, ale nenaplnují se bez aktivity subjektu.

Jistý komplexnější, již připomenutý materiál – „**Podklad CSTS k hodnocení minulosti**“ (29. 9. 2014) prezentující, dle mého názoru a přesvědčení, opět **falešný pohled na porážku socialismu, neboť rovněž považuje za rozhodující příčinu konce tzv. reálného socialismu „totální krach sovětského modelu socialismu, který nedokázal uskutečnit humanistický Marxův projekt socialistické společnosti nejen u nás“**.

Abych byl konkrétní, tak podle uvedeného materiálu prý v „diskusi stranických odborníků sdružených kolem CSTS je dohoda na tom, že **uspořádání společnosti před rokem 1989 bylo historicky podmíněné...** (vzešlo z tradiční industriální společnosti a **vliv měly zejména sovětské zkušenosti**)“, kdy prý „specifickým znakem výše zmíněného starého **společenského modelu byla jistá nezralost. S tím se pojí i nedostatečnost ve fungování ekonomického i politického systému**. Hovoříme také o **systémové vadě či deformaci...** šlo relativně o systém (nejen neúplný pokus), který vznikl logicky na hlavním směru vývoje lidské společnosti.“ Přitom je připouštěna možnost, „že **z tohoto hlavního směru mohl systém v důsledku určitých degenerativních procesů sestoupit**“. Tomu prý podle teoretiků Centra strategických studií (CSTS) „odpovídá hypotéza, že **byl ještě před svým krachem vržen mimo socialistickou trajektorii, byť se jevoř k socialismu hlásil**“. Nejen to, mnozí autoři si prý kladli „otázku, **zda šlo vůbec o svébytnou formu socialismu, zda nešlo jen**

o pouhé vykročení k socialismu“. („Podklad“, s. 3.)

Tedy o žádný socialismus nešlo, a je to vše jasné! Vskutku povrchní, nehistorický, nedialektický přístup.

Řečeno ještě trochu jinak, tento „neautentický“ sovětský model socialismu slovy ze Závěru uvedeného „hodnocení minulosti“ prý **představoval jen jakýsi: „Historický pokus o vybudování socialismu“ a „skončil selháním a prohrou**. To, co selhalo, nebyla idea sociálně spravedlivé společnosti,

ale **praktikovaný model, známý v jeho posledních letech jako reálný socialismus**.“ (Tamtéž s. 12.) Takže **ono pouhé „vykročení“ k socialismu muselo přece jen nakonec, při údajném nenaplnění Marxových ideálů, zkrachovat, být poráženo**.

A jak vlastně **před oněmi 30 lety s nadšením hlásali „noví čtenáři“ Marxe a další „neokomunisté“**, tak, jako i programový dokument I. sjezdu KSČM (Olomouc 13. - 14. 10. 1990) vždyť **„teprve tato porážka“**, porážka onoho „**vykročení k socialismu**“ („zaplat' pánbůh“, že přece jen ta **PORÁŽKA** přišla?! **Neboť otevřela onu novou cestu k opravdovému, „modernímu socialismu“** – Z. K.).

Prý **„vytvořila podmínky a předpoklady pro přerod strany i pro renesanci socialismu. Máme tedy historickou povinnost – zbavit se všeho vulgárního, doktrinářského... uplatnit alternativu demokratického socialismu.“** (Viz Dokumenty I. sjezdu KSČM, s. 3-4.)

Porážka údajně „nesocialistického“ socialismu byla tedy nejen žádoucí, ale i nutná, aby mohlo dojít k „přerodu strany“ (fakticky k odstranění jejího komunistického charakteru) a k „renesanci“ subjektivisticky, utopicky, maloměšťácky, **maloburžoazně pojatého „socialismu“**. A to trnitou cestou **obnoveného**, i za aktivní pomoci mnohých „neokomunistů“ a „tvořivých marxistů“, asociálního, prý však „demokratického“, ač **predátorského kapitalismu**.

Jak absurdní tvrzení v dokumentu strany s komunistickým názvem (KSČM)! (Podrobněji: Košťál, Z.: **Komu to slouží? /O falzifikaci reálného socialismu v dokumentech KSČM/**, 6. 2. 2015); Košťál, Z.: **Falzifikace podstaty a historie reálného socialismu v dokumentech KSČM /širší verze referátu na semináři Společenskovedního klubu – ZO KSČM 801/**, 20. 1. 2015).

(Pokračování příště)

Doc. Dr. Zdeněk Košťál, CSc., 27. 1. 2025

